

Assessing the Sustainability of Residential Neighborhoods in Peri-urban Areas (Case Study: Ardabil City)

Hossein Nazmfar ^{1*}, Asghr Pashazaeh ²

¹ Associate Professor of urban planning, University of Mohaghegh Ardabil, Ardabil, Iran

² Graduate Student in urban planning University of Mohaghegh Ardabil, Ardabil, Iran

Abstract

The problem of instability is the major concerns of cities and especially urban areas so that in today's urban society, in order to achieve a sustainable development of the city, the neighborhoods are the most fundamental elements of the city and the link between the city and the citizens. Therefore, the study of the stability of neighborhoods and the use of its results can be fruitful in sustainable development. In this regard, the purpose of this study is to measure the neighborhood sustainability criteria in Ardabil. The research method was descriptive-analytical and the statistical population was five peri-urban neighborhoods, which were villages before, and following the horizontal expansion of the city, they have been added to the city of Ardabil. Statistical population of 378 people were randomly selected by Cochran formula to determine the sample size of the study. In each neighborhood, according to their population, a questionnaire on the status of neighborhood stability was distributed and completed. In this study, one-sample T-test, independent T-test, one-way ANOVA, Kruskal-Wallis test, multiple regression, and path analysis model were used. The findings indicated that target areas were unstable in terms of sustainability criteria and the individual characteristics affect the stability of the neighborhoods. Also, economic and social criteria had the most impact on the stability of the neighborhoods, and the least of them was related to environmental criteria. Also, the most important reasons for the instability of these neighborhoods was the lack of attention of urban managers in providing neighborhood services.

Key words: Neighborhood, Sustainability, Sustainable Neighborhoods, Peri-Urban, Ardabil.

ارزیابی سطح پایداری محله‌های مسکونی در نواحی پیرا- شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل)

حسین نظم‌فر*، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
اصغر پاشازاده، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

وصول: ۱۳۹۴/۰۱/۲۶ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۱۳، صص ۶۴-۴۳

چکیده

امروزه معضلات ناپایداری از مهم‌ترین دغدغه‌های شهرها و به‌ویژه محله‌های شهری هستند. شهر اردبیل مانند بسیاری از شهرهای بزرگ کشور با مسائل متعددی از جمله ناپایداری توسعه روبه‌روست و این مسئله در برخی محله‌ها به بیشترین حد رسیده و به تشدید ناپایداری توسعه در آنها منجر شده است. هدف پژوهش حاضر، سنجش شاخص‌های پایداری محله‌های شهر اردبیل است و در سنجش میزان پایداری از ۲۰ معیار و بیش از ۵۰ زیرشاخص استفاده شده است. پژوهش حاضر از نظر روش، توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف، کاربردی است و برای انجام آن، ابتدا مطالعه‌های اکتشافی به شکل کتابخانه‌ای - اسنادی انجام شدند. سپس بخش عمده پژوهش، پیمایشی و از طریق تکمیل پرسش‌نامه به شکل مصاحبه‌ای انجام شد. جامعه آماری پژوهش ۵ محله منتخب از شهر با جمعیتی حدود ۲۳۷۰۰ نفر بود و با روش کوکران، ۳۷۸ نمونه برای انجام پرسشگری استخراج شدند. از آزمون‌های t تک نمونه‌ای، T مستقل، واریانس یک‌طرفه، کروسکال والیس، رگرسیون چندگانه و الگوی تحلیل مسیر در پژوهش حاضر استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند محله‌های هدف از نظر معیارهای پایداری در وضعیت ناپایداری قرار دارند و ویژگی‌های فردی در پایداری محله‌ها تأثیر می‌گذارند. معیارهای اقتصادی و اجتماعی بیشترین تأثیر و معیارهای زیست‌محیطی کمترین تأثیر را در پایداری محله نشان دادند. از نظر رتبه‌بندی محله‌ها نیز با وجود ناپایداری بین محله‌های هدف، محله نیار نسبت به سایر محله‌ها به‌ویژه محله کلخوران دارای پایداری نسبتاً مناسبی است. از مهم‌ترین دلایل ناپایداری محله‌های یادشده کم‌توجهی مدیران شهری به تأمین امکانات و خدمات برای این محله‌هاست.

واژه‌های کلیدی: محله، پایداری، محله‌های پایدار، پیرا- شهری، اردبیل.

مقدمه

می‌شود و هرچه مشکلات و آسیب‌ها در سطح این محله‌ها کمتر باشند، شهر پاسخگوی نیازهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... شهروندان خود است. مطالعه‌های متعددی درباره موضوع پژوهش حاضر انجام شده‌اند، از جمله:

Flint (۲۰۰۹)، در مقاله‌ای با عنوان «جامعه و محله» اشکال چندبعدی سازمان‌های انسانی را محله و جامعه می‌داند که دارای تشابه با سکونتگاه‌های شهری و یا به عبارتی نوعی سکونتگاه شهری هستند (Flint, 2009: 355).

فهیمی‌زاده (۱۳۸۰) در مقاله‌ای با عنوان «تهیه طرح‌های اجتماعی، فضایی، روشی در بازسازی پایدار محلات شهری»، جایگاه محله‌ها را در ساختار شهرهای معاصر ایرانی بررسی و ضمن دسته‌بندی کالبدی و ساختاری محله‌ها، ویژگی‌ها و نیازهای خاص آنها را در فرایند تحول بیان می‌کند (فهیمی‌زاده، ۱۳۸۰: ۵۶).

موسوی (۱۳۸۷) در مقاله «بازسازی محله‌های شهری در چارچوب برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی محله‌ای»، طرح‌های بازسازی محله‌های توسعه‌نیافته شهری را بررسی می‌کند. وی ضمن واکاوی موضوع بازسازی محله‌های توسعه‌نیافته، به بررسی چگونگی استفاده از رویکرد توسعه اجتماع محله‌ای و ابعاد اصلی آن می‌پردازد (موسوی، ۱۳۸۷: ۹۹).

شکیبایی و روشن (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی پایداری محلات مسکونی شهر در دو بافت جدید و قدیم (نمونه موردی: شهر قزوین)» پایداری محله‌های مسکونی را در دو بافت قدیم و جدید شهر قزوین ارزیابی کردند. نتایج آنها نشان می‌دهند محله‌های جدید از نظر شاخص‌های اقتصادی به مفهوم

توسعه پایدار که امروزه یکی از موضوع‌های اصلی و درخور بحث محافل توسعه و برنامه‌ریزی است، نخستین بار در کمیسیون برتلند به ادبیات توسعه وارد شد (ساسان‌پور، ۱۳۹۰: ۶۲). اندیشه محله پایدار نیز در دل توسعه پایدار و مباحث مربوط به آن شکل گرفت؛ به طوری که با ظهور نهضت شهرسازی نوین در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ میلادی، اعضای این کنگره بیان کردند برای حل مشکلات شهری نمی‌توان راه حل‌های مقطعی ارائه کرد، بلکه باید به محله‌ها از درون توجه کرد و به شهر و تاریخ شهر احترام گذاشت. این نهضت، مشکل شهر و محله‌های شهری را با تغییر قواعد و اصول راهنمای سیاست‌های شهری و تغییر نگاه بیان کرد (Cullingworth and Caves, 2003: 138)؛ از این رو، توجه به پایداری محله‌ها سرلوحه توسعه پایدار قرار گرفت و امروزه یکی از مهم‌ترین مباحث روز برنامه‌ریزی شهری است. محله، بخشی از تقسیم‌بندی کالبدی- فرهنگی شهر است که معمولاً همگونی دارد و بر ویژگی‌های قومی، نوع مسکن، ارزش‌های اقتصادی و ارزش‌های فرهنگی- اجتماعی استوار است؛ به طوری که تمایز میان محله‌ها با دگرگون شدن این متغیرها آشکار می‌شود. در واقع، هر نوع تغییر در ساختار و کارکرد محله‌های شهری یا تغییر در محتوا و شکل زندگی محله‌ای در شهر ارتباط مستقیمی با حیات کلی شهر دارد (Flanagan, 1993: 19)؛ از این رو و در پی تغییر شرایط و عوامل مؤثر بر گسترش و توسعه شهری طی دوران اخیر، محله‌های مسکونی انسان‌ساخت جایگاه ویژه‌ای در شکل‌گیری شهرها یافته‌اند (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۵). بی‌شک هر شهری از ویژگی محله‌های مسکونی آن شناخته

در پایداری محله‌ای از دید شهروندانی دارد که به‌تازگی شهروند شده‌اند و در هیچ‌یک از مطالعه‌های مربوطه اشاره‌ی جامعی به آنها نشده است. همچنین برای استفاده از آزمون‌های مرتبط با پژوهش حاضر، تمام جوانب و فرضیه‌های آنها در نظر گرفته شد که این امر در پژوهش‌های معدودی رعایت شده است.

یکی از تبعات و آثار سوء فرایند جهانی رشد و گسترش شهرها، شکل‌گیری نواحی پیراشهری و محله‌هایی با هویت روستایی است و شهر اردبیل از این قاعده مستثنا نیست. پیشینه‌ی گسترش و تحول شهر اردبیل نشان می‌دهد محله‌های این شهر به گونه‌ای متفاوت شکل گرفته‌اند: برخی دارای طرح و نقشه قبلی و برنامه‌ریزی شده بوده‌اند مانند شهرک‌های مسکونی جدید و برخی مانند محله‌های بررسی شده در پژوهش حاضر بیشتر ریشه‌ی روستایی داشته‌اند و به مرور زمان و بر اثر گسترش جمعیت و توسعه‌ی شهری جزئی از محله‌های شهر اردبیل شده‌اند. هدف پژوهش حاضر اینست که با تمرکز بر رویکرد توسعه‌ی پایدار محله‌ای و توجه به شاخص‌های در نظر گرفته شده، میزان پایداری محله‌ای را سنجیده و رتبه‌بندی کند که هسته‌ی روستایی دارند و در طرح جامع سال ۱۳۹۰ اردبیل به شهر اردبیل الحاق شده‌اند و میزان تأثیرگذاری شاخص‌های اصلی پژوهش و ویژگی‌های فردی در پایداری محله‌های یادشده را بررسی و مقایسه کند.

مفاهیم و دیدگاه‌ها

محله

مهم‌ترین زمینه در تعریف محله، وجود اشتراک اجتماعی و فرهنگی ساکنان آن است. اجتماع محلی به

پایداری نزدیک‌تر هستند، درحالی‌که محله‌های قدیمی سازگاری بیشتری با ابعاد اجتماعی و فرهنگی توسعه‌ی پایدار دارند (شکیبایی و روشن، ۱۳۸۹: ۱).

کاظمیان و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه‌ی دو شهرداری منطقه ۴ تهران (محله‌های مجیدیه، شمس‌آباد و کلاد)» نتیجه گرفتند محدوده‌ی مطالعه‌شده در مرز پایداری قرار دارد و عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ها پذیرفتنی است (کاظمیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۷).

عبداللهی و رختابناک (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی عوامل مؤثر بر پایداری توسعه‌ی محله در فرایند برنامه‌ریزی شهری (نمونه‌ی موردی: محله‌ی سنگ سیاه شیراز)» نتیجه گرفتند شاخص‌های پایداری مانند تراکم و ظرفیت تحمل‌پذیر محله بر پایداری محله‌ای مطالعه‌شده مؤثر هستند (عبداللهی و رختابناک، ۱۳۹۳: ۱۰۳).

گفتنی است ویژگی مشترک مطالعه‌های انجام‌شده اینست که تنها به چند شاخص از شاخص‌های توسعه‌ی محله‌ای پایدار توجه کرده‌اند و به شاخص‌های دیگری مانند شاخص‌های بعد سیاسی- نهادی توجه نکرده‌اند؛ از این رو برای نخستین بار در پژوهش حاضر، از ۲۰ شاخص در قالب ۵ بعد بهره گرفته شد. همچنین مقاله حاضر به بررسی پایداری محله‌های مسئله‌دار از میان محله‌هایی می‌پردازد که بیشتر حاشیه‌ای هستند و مسئله‌دارترین آنها روستاهایی هستند که در سال‌های اخیر و در پی گسترش افقی شهر به محله تبدیل شده‌اند و از این رو، مبحث حاضر اهمیت ویژه‌ای دارد. مطالعه حاضر ضمن استفاده از منابع یادشده و الهام از دیدگاه‌های مربوطه، سعی در شناختن معیارهای مؤثر

نیازهای نسل امروز را بدون از بین بردن توانایی نسل‌های آینده در رفع نیازهایشان برآورده می‌کند» را منتشر کرد. از جمله اهداف اصلی توسعه پایدار عبارتند از: تأمین نیازهای اساسی انسان امروز و فردا؛ ارتقای سطح زندگی و بهبود آن برای همه؛ حفظ و اداره سامانه‌های زیستی (اکوسیستم‌ها) برای داشتن آینده‌ای امن‌تر؛ توجه به زیستگاه موجودات؛ تأمین ابزار و امکانات فکری و فناوری (مفیدی شمیرانی، ۱۳۸۷: ۱۳۱).

محله و توسعه پایدار محله‌ای

حکومت محلی عهده‌دار انتخاب و تصمیم‌گیری درباره ارزش‌های اجتماع محلی و اتخاذ تصمیماتی است که به‌طور مستقیم بر پایداری شهرها از نظر اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی تأثیر می‌گذارند و بنابراین بهترین نقطه شروع حرکت به سوی پایداری محسوب می‌شود. به‌یقین، تمام حاکمان عمیقاً از ارزش دموکراسی محلی آگاهی و آن را باور دارند. دموکراسی محلی در دستیابی به پایداری شهرها نقش مهمی ایفا می‌کند (Willis, 2006: 13). نمود توسعه پایدار محله‌ای در اینست که همه مردم و ساکنان محله از همه گروه‌ها، حقوق و امکانات برابری را استفاده کنند و مسئولیت فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی را بپذیرند که بر محیط زندگی آنها تأثیر می‌گذارند (Rafieian, 2008: 118)؛ به این ترتیب، وجود و تحقق شاخص‌هایی نظیر هویت، سرزندگی، پویایی، تأمین تجهیزات و خدمات و تنوع و دسترسی مناسب از ضرورت‌های محله پایدار هستند (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۹).

شکل خلاصه عبارتست از شبکه افرادی با ارتباط متقابل که در محدوده مشخصی تمرکز یافته‌اند (Gregory, 2001: 102). امروزه، پس از بررسی بیش از ۹۰ تعریف در این زمینه، بر وجود سه اصل مشترک گستره جغرافیایی، پیوندهای مشترک و تعامل اجتماعی در تعریف اجتماع محلی تأکید می‌شود. اگرچه اجماع نظری پیرامون تعریف این اصطلاح وجود ندارد، روشن است هر اجتماع محلی، اصطلاحی عمومی برای وضعیتی خاص با روابط متقابل اجتماعی و جنبه‌های سازمان اجتماعی است (Knox, 2000: 250-257).

نواحی پیرا- شهری

پیشروی شهر تا جایی ادامه می‌یابد که از میزان اثرگذاری شهر بر روستا و طبیعت کاسته شود و آثار شهری دیگر پدیدار شوند. در نتیجه، محیطی به وجود می‌آید که به محل درهم‌آمیختن و رویارویی سیستم‌های شهر - روستا - طبیعت و یا برخوردگاه روستا- شهر تبدیل می‌شود و پدیده پیرا- شهرنشینی (با آثاری همچون افت شتابان محیطی، دگرگونی بدون برنامه‌ریزی کاربرد زمین، کمبودهای شدید خدماتی) را شکل می‌دهد. در پدیده پیرا- شهرنشینی، روستاهای محیط پیرا- شهری به تدریج ویژگی‌های شهری را اختیار می‌کنند (Webster, 2002: 5).

توسعه پایدار

برانتلند در کمیسیون جهانی توسعه و محیط‌زیست (۱۹۸۷) و در گزارشی با عنوان «آینده مشترک ما»، مشهورترین تعریف توسعه پایدار «توسعه‌ای که

شاخص‌های پایداری محله‌ها

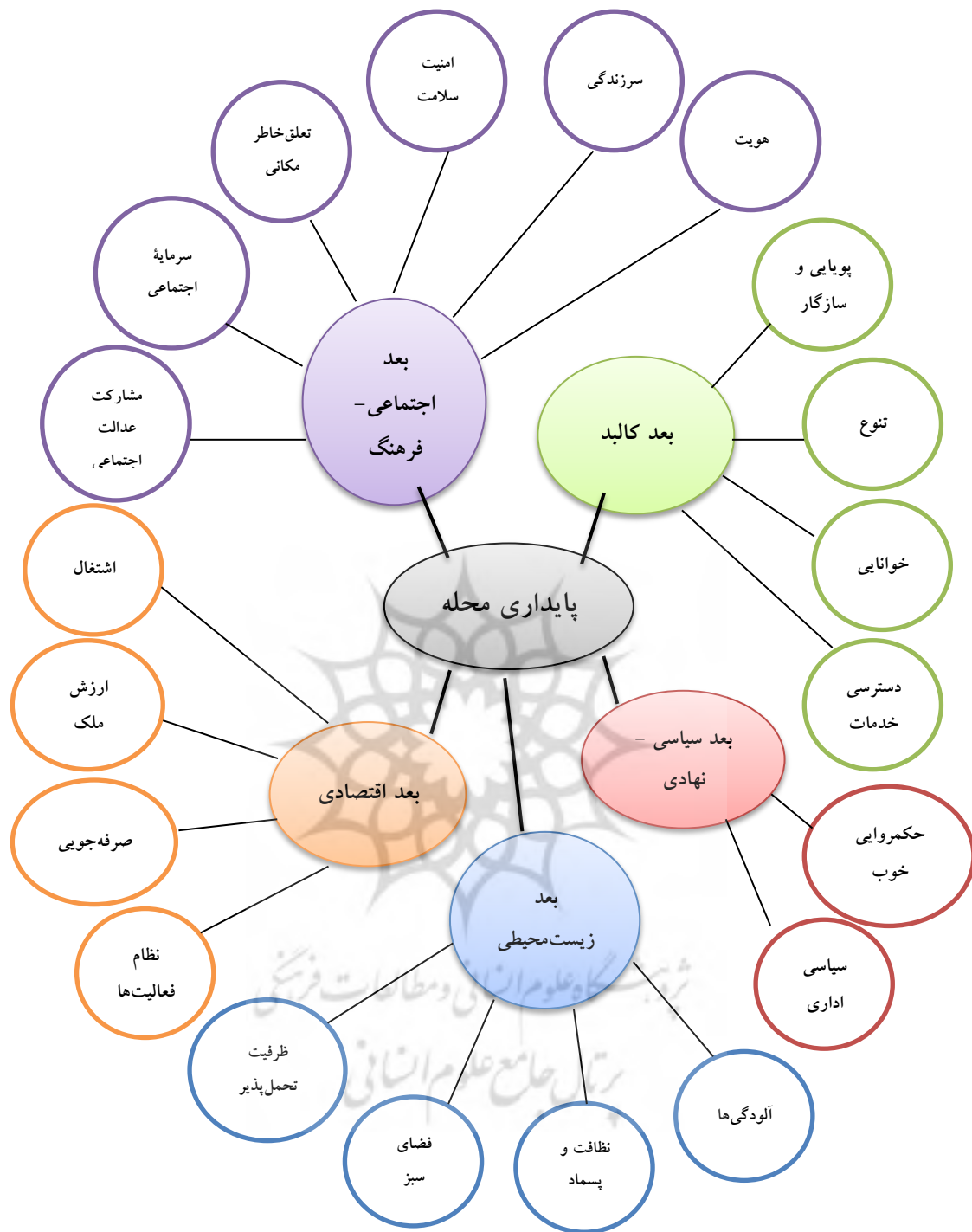
نظریه‌ها و تجربه‌های موجود در مقیاس جهانی، اصول و معیارهای متفاوتی را برای محله‌های پایدار شهری قایل می‌شوند. اندیشمندان مختلف درباره این مقوله به شاخص‌ها و مؤلفه‌های متفاوتی اشاره می‌کنند. در ادامه، به نظر چند اندیشمند برجسته اشاره می‌شود که مطالعه‌های فراوانی در زمینه اصول پایداری محلی انجام داده‌اند:

Power (۲۰۰۴) معیارهای پایداری محله‌ها را به این شکل معرفی می‌کند: فعال، جامع و امن؛ داشتن عدالت اجتماعی؛ حساسیت محیطی؛ طراحی و اجرای مناسب؛ خدمات‌رسانی پاسخده؛ شبکه ارتباطات مناسب و منسجم؛ ایجاد پتانسیل‌هایی برای پیشرفت و ترقی (ایجاد مشاغل و بهره‌بردن از پتانسیل‌ها)؛ مدیریت صحیح. همچنین داشتن اقتصاد شکوفا، پیش‌رونده و متناسب، محیطی سالم با برخورداری افراد از سلامت عمومی و آسایش روانی، سرزندگی و پویایی و مطبوعیت در محیط همسایگی، داشتن مدیریت کارآمد و مشارکت داوطلبانه و مؤثر افراد و گروه‌ها از مؤلفه‌های این محله‌ها هستند (Power, 2004: 4-18). به عقیده Carter، اجزای اصلی محله پایدار عبارتند از: تراکم و جابه‌جایی؛ اختلاط کاربری‌ها؛ تنوع گونه‌های ساختمانی و نوع تصرف علاوه بر تنوع گونه‌های معماری؛ قابلیت پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری؛ طراحی شهری حساس به منابع آب؛ بهره‌وری انرژی؛ اکولوژی و قطعه‌های باز؛ قلمروی عمومی؛ پاسخ‌دهندگی فرهنگی؛ شخصیت مجزا؛ مدیریت محلی (Carter, 2010: 136-137). Raco.

(۲۰۰۷)، معتقد است با اختلاط مناسب گروه‌های اجتماعی مختلف و فرصت‌های شغلی و دسترسی به محیط مصنوعی، محله‌های پایدار نقش به‌شدت فزاینده و مهمی در برون‌رفت از محرومیت‌های اجتماعی ایجادشده در زمان‌های مشابه و شکل‌های گوناگون در مکان‌های رقیب با یکدیگر ایفا می‌کنند (Raco, 2007: 172). Condon (۲۰۱۰)، هفت قانون و قاعده اصلی را برای ایجاد محله‌های پایدار بیان می‌کند: احیای تراموای شهری؛ طراحی سیستم خیابان‌کشی به هم‌پیوسته؛ مکان‌یابی خدمات تجاری، مکان‌یابی ایستگاه‌های حمل‌ونقل و مدارس در فاصله پنج دقیقه پیاده‌روی؛ مکان‌یابی مشاغل با ارزش در نزدیکی خانه‌های افراد؛ ایجاد تنوعی از گونه‌های مختلف خانه‌سازی؛ خلق سیستم زنجیره‌ای از پارک‌ها و مناطق طبیعی؛ ایجاد و به‌کارگیری زیرساخت‌های سبک‌تر، سبزتر، ارزان‌تر و هوشمندتر. به عقیده وی، برقراری این هفت قانون در کنار یکدیگر برای خلق محله‌های پایدار ضروری است و برقراری یک یا چند شاخص بدون ایجاد شاخص‌های دیگر به ایجاد پایداری در مقیاس محلی منجر نخواهد شد (Condon, 2010: 14-15). با توجه به آشنایی با معیارهای صاحب‌نظران درباره پایداری محله‌ای، معیارهایی در پژوهش حاضر انتخاب شدند که با شرایط محله‌های هدف انطباق داشتند و امکان اندازه‌گیری آنها وجود داشت. ۲۰ معیار در ۵ بعد برای پایداری محله‌های شهر اردبیل در نظر گرفته شدند که در جدول (۱) و شکل (۱) ارائه شده‌اند.

جدول ۱. ابعاد، معیارها و زیرمعیارهای پایداری محله‌ای

بعد	معیار	شاخص‌ها / متغیرها
کابلی	پویایی و سازگاری	تغییرات فیزیکی در محله و افزایش آرامش و کیفیت زندگی، تغییرات فیزیکی در محله و بهبود وضعیت محله، اختلاط کاربری‌ها، ارزش معاملاتی، ترافیک، تراکم و جابه‌جایی مناسب، مرکز محله پویا و پاسخگو به نیازها، وجود تعاملات اقتصادی و اجتماعی
	خوانایی	پیدا کردن نشانی، شناختن مزر محله توسط ساکنان، وجود عناصر و نشانه‌های شاخص
	تنوع	تنوع در انتخاب مسکن بر اساس درآمد، تنوع مسکن بر اساس ساختار فرهنگی، تنوع در ارائه خدمات برای گروه‌های مختلف جمعیتی، تنوع در معماری و گونه‌های ساختمانی، نیازهای متنوع و پاسخ‌های متنوع
اجتماعی - فرهنگی	دسترسی و خدمات	دسترسی آسان به خدمات محله‌ای، دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی، کیفیت پیاده‌روها و الویت‌دادن به آنها، دسترسی به مسکن برای تمام گروه‌های اجتماعی، وضعیت خدمات آموزشی، وضعیت خدمات بهداشتی درمانی، وضعیت خدمات ورزشی تفریحی، وضعیت خدمات امنیتی-ایمنی، دسترسی به مراکز امنیتی و اورژانسی و وضعیت حضور آنها در محله
	هویت	وجود ساختمان‌ها و عناصر شاخص، قدیمی بودن محله، سرمایه اجتماعی، وجود نهادهای رسمی و غیررسمی
	امنیت و سلامت	شناخت غریبه در محله، امنیت تردد کودکان و بانوان، امنیت در ساعات‌های پایانی شب، نبود بزهکاری در محله، نبود فضای تاریک و بی‌دفاع در محله، امنیت عابر پیاده، اعتماد به هم‌محله‌ای‌ها، نبود مکان‌های حادثه‌خیز ترافیکی، بهداشت روح و روان، بهداشت محیط محله، خدمات مشاوره‌ای درمانی، خدمات نظامی امنیتی
اقتصادی	سرزندگی	وجود مراکز خرید و گذراندن اوقات فراغت، وجود فضا برای برگزاری مراسم، برگزاری برنامه‌های فرهنگی، وجود مکان‌های فرهنگی ورزشی، وجود فضا برای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری، وجود محل بازی برای کودکان
	تعلق خاطر مکانی	قدیمی بودن محله، اقامت طولانی در محله، ترک نکردن محله، همکاری برای رفع مشکلات محله، انتخاب دوست از میان اهالی محله، مراودات اجتماعی با همسایگان و اهل محله، تقویت و همبستگی اجتماعی، احساس عضویت و مسئولیت در محله، احساس تأثیرگذاری در محله، همگونی ارزش‌ها و نیازهای اجتماعی و اقتصادی در محله، داشتن علاقه و احساس به محله
	سرمایه اجتماعی	شبکه اجتماعی (مشورت در محله، درد دل کردن با افراد محله، کمک مالی و درک افراد)، مشارکت مدنی (شرکت در مراسم‌های مذهبی، مشارکت مالی و یدی)، پیوندهای اجتماعی (پیوندهای کاری، خانوادگی و دولتی)، اعتماد (اعتماد عمومی، نهادی) مشارکت داوطلبانه، میزان مشارکت در کارهای محله، میزان همکاری با شهرداری و امور محله، میزان استفاده از نظرات مردم در امور محله
زیست محیطی	اشتغال	میزان جمعیت شاغل محله، وجود برنامه‌های اشتغال در محله، میزان درآمد ساکنان، درآمدزایی محله، ترغیب فعالیت‌های خانگی
	ارزش ملک	قیمت زمین تجاری و مسکونی (ارزش افزوده و سودآوری مناسب)، نوسان قیمت زمین در محله نسبت به منطقه
	نظام فعالیت‌ها	رضایت شاغلان از فعالیت در محله، پیشینه و دوام شغلی، مالکیت حداکثری واحدهای تجاری، نسبت مناسب سطح تجاری به مسکونی، ارتباط فعالیت با نوع نیاز ساکنان، توزیع مکانی مناسب فعالیت‌ها در محله، نسبت مناسب کاربری‌های مختلط به مسکونی، نبود مزاحمت‌های شغلی، سودآوری فعالیت‌های تجاری، خودکفایی محله
نهادی - سیاسی	صرفه‌جویی‌ها	استفاده از مصالح بومی و بازیافت‌شونده، استفاده از زمین‌های بایر برای جلوگیری از اسراف زمین، مکان‌یابی صحیح کاربری‌ها، وجود ساختمان‌های استاندارد در مصرف انرژی، وجود ساختمان‌های چندعملکردی دارای سیستم‌های بهره‌وری انرژی، صرفه‌جویی در بهره‌وری انرژی، استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر
	نظافت و پسماند	رضایت از جمع‌آوری زباله، وجود مراکز خرید زباله بازیافت‌شدنی، نظافت کوچه و خیابان و مجاری آب، وجود مخزن زباله در معابر
	آلودگی‌ها	احساس آرامش در محله، کم بودن میزان سروصدا و ترافیک، زیبایی ساختمان‌ها و دیوارها، وجود مبلمان مناسب شهری، آلوده نبودن هوا، حداقل استفاده از خودرو، وجود حداکثر پیاده‌روها و شبکه راه‌های سبز
نهادی - سیاسی	ظرفیت	تراکم جمعیتی و ساختمانی مناسب، توان مناسب محله در ارائه خدمات، ظرفیت مناسب تأسیسات زیربنایی و شبکه ارتباطی، تراکم مناسب ادراکی اهالی محله، میزان پاسخگویی مناسب خدمات، قابلیت جایگزینی خدمات
	تحمل‌پذیر محله	سرانه مناسب فضای سبز، نسبت مناسب فضای سبز به مسکونی، کافی بودن تعداد پارک و فضای سبز
	فضای سبز	مدیریت صحیح و کارآمد، مدیریت اشتراکی، مدیریت پاسخگو و مسئول، مدیریت محلی، حذف بروکراسی اداری، استقلال شهرداری، دسترسی آزاد به اخبار و اطلاعات محله و شهرداری، انتقادپذیری مسئولان شهر، جانب‌داری نکردن مسئولان
نهادی - سیاسی	حکمرانی خوب	شفاف بودن برنامه‌ها، شفاف بودن هزینه‌ها، پاسخگویی مردم، پاسخگویی مسئولان، عدالت فضایی و دسترسی و برابری، کارایی و لیاقت مسئولان، اثربخشی مسئولان، حقوق و اصول شهروندی، مسئولیت شهروندی، قانون‌مداری، اجتماع‌محوری

شکل ۱. الگوی مفهومی پژوهش

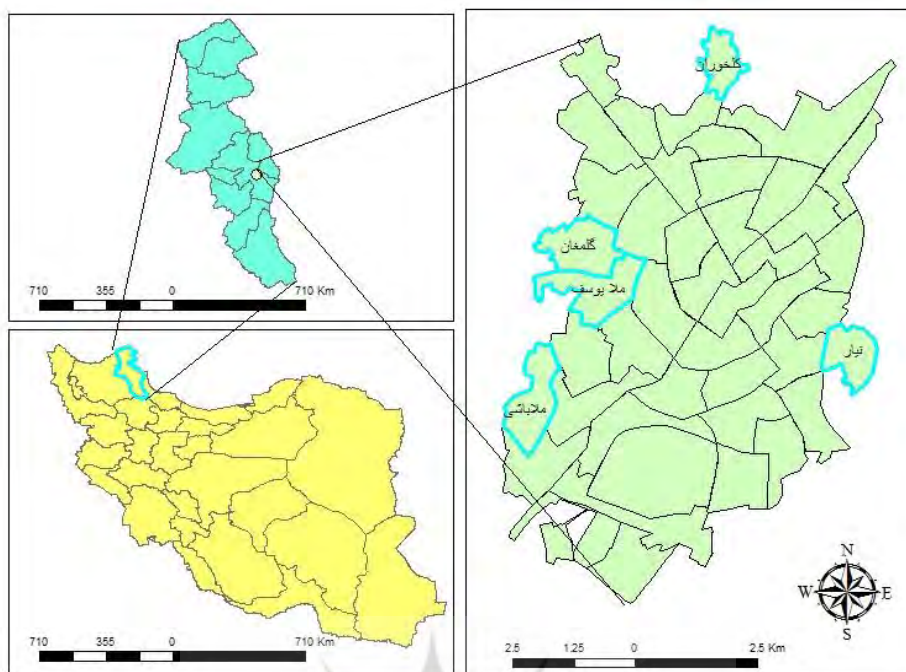
روش پژوهش

روش پژوهش حاضر باتوجه به ماهیت آن، توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف، کاربردی است. اطلاعات لازم باتوجه به ماهیت مسئله و هدف پژوهش به شکل مطالعه‌های میدانی و استفاده از پرسش‌نامه، مصاحبه، مشاهده و مطالعه‌های کتابخانه‌ای - اسنادی گردآوری شدند. جامعه آماری پژوهش حاضر، شهروندان ساکن محله‌های مطالعه‌شده (پنج محله نیار، گل مغان، ملاباشی، ملایوسف و کلخوران) با جمعیتی بالغ بر ۲۳۶۵۴ نفر هستند (علت انتخاب محله‌های یادشده برای جامعه هدف، محرومیت و مسئله‌دار بودن آنها نسبت به سایر محله‌هاست). برای محاسبه حجم نمونه از رابطه کوکران استفاده و حجم نمونه برابر ۳۷۸ نفر برآورد شد و افراد نمونه با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی‌شده تصادفی انتخاب شدند (بر اساس درصد جمعیت هر محله از کل، تعدادی پرسش‌نامه به هر محله اختصاص یافت). در متن پرسش‌نامه، پرسش‌هایی مرتبط با پژوهش (ویژگی‌های فردی و اجتماعی و ۲۰ معیار پایداری محله‌ای) به‌منظور سنجش فرضیه‌های پژوهش مطرح و پاسخ‌ها بر اساس طیف لیکرت ۹ گزینه‌ای تنظیم شدند. استادان امر، روایی محتوای پرسش‌های پرسش‌نامه را تأیید کردند. برای محاسبه پایایی پرسش‌ها نیز ابتدا با پیش‌آزمونی، روی نمونه‌ای به حجم ۳۰ نفر اجرا و سپس پایایی پرسش‌نامه (متغیرهای کیفی) به روش آلفای کرونباخ برای ۲۰ معیار و ۵ بعد محاسبه شد. ضریب کلی برای متغیرهای کیفی پژوهش ۰/۸۵ محاسبه شد که سطح

بالای پایایی پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. از نرم‌افزار SPSS 22 و آزمون‌های t تک‌نمونه‌ای، t مستقل، واریانس یا ANOVA یا f (آزمون‌های تعقیبی شفه و LSD)، رگرسیون چندگانه، رتبه‌بندی کروسکال والیس و الگوی تحلیل مسیر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد.

محدوده مطالعه‌شده

محدوده مطالعه‌شده در پژوهش حاضر، شهر اردبیل و محله‌های آن هستند. ۱۵ محله از ۴۳ محله موجود در اردبیل جزو محله‌های حاشیه‌نشین و ۵ محله از این ۱۵ محله جزو روستاهای الحاقی به شهر اردبیل هستند که در طرح جامع ۱۳۹۰ شهر اردبیل به آنها اشاره شده است (مهندسان مشاور پارس آریان راود، ۱۳۹۲: ۹-۷). روستاهای ادغامی به شهر اردبیل که محله‌های جدید با بافت و هسته روستایی هستند شامل ۵ محله نیار، کلخوران، ملاباشی، ملایوسف و گل مغان هستند (شکل ۲). وسعت محله‌های هدف، ۳۹۹/۹ هکتار یعنی حدود ۶/۵ درصد مساحت شهر اردبیل است و با جمعیتی برابر ۲۳۶۵۴ نفر، حدود ۵/۵ درصد جمعیت شهر اردبیل را شامل می‌شوند (جدول ۲). این محله‌ها جزو محله‌های مسئله‌دار شهر هستند، زیرا اولاً در بخش حاشیه شهر قرار گرفته‌اند و درعمل حاشیه‌نشین هستند و تاحدودی اسکان غیررسمی دارند و دوماً محله‌هایی با هسته روستایی هستند.

شکل ۲. نقشه محدوده مطالعه شده

جدول ۲. ویژگی‌های محله‌های مطالعه شده و تعداد نمونه منتخب از آنها

نام محله‌های هدف	مساحت محله به هکتار	جمعیت محله	تعداد نمونه منتخب	درصد نمونه منتخب
نیار	۱۰۹/۲۳۶۶	۷۱۹۶	۱۲۵	۰/۳۳۰۱
کلخوران	۶۷/۱۱۲۴	۳۴۲۴	۴۶	۰/۱۲۰۲
گل‌مغان	۱۰۱/۷۶۱۰	۷۸۵۸	۹۱	۰/۲۴۰۱
ملاباشی	۳۷/۳۶۶۹	۲۳۱۷	۴۷	۰/۱۲۰۴
ملا یوسف	۸۴/۴۴۴۲	۶۰۵۶	۶۹	۰/۱۸۰۳
مجموع	۳۹۹/۹۲۱۱	۲۳۶۵۴	۳۷۸	۰/۱۰۰
جمعیت اردبیل در طرح جامع ۱۳۹۰		۴۴۱۹۱۶ نفر		
وسعت اردبیل در محدوده مصوب طرح جامع ۱۳۹۰		۶۲۷۱ هکتار		

منبع: مهندسان مشاور پارس آریان راود، ۱۳۹۲: ۱۹ و یافته‌های پژوهشگر، ۱۳۹۳

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی پژوهش

در محله‌های مطالعه شده، میانگین سن مجموع ۳۷۸ نفر نمونه آماری پژوهش، ۴۰/۷ سال و میانگین

سطح سواد ۷/۵۴ سال یعنی در سطح راهنمایی بود. دیگر ویژگی‌های فردی و یافته‌های توصیفی در جدول (۳) ارائه شده‌اند.

جدول ۳. ویژگی‌های فردی پاسخگویان

متغیرها	مقوله‌ها	درصد	متغیرها	آماره	میزان
جنس	مرد	۹۲/۱	تأهل	متاهل	۶۷/۵ درصد
	زن	۷/۹		مجرد	۳۲/۵ درصد
شغل	کارمند	۵/۶	سن	میانگین	۴۰/۷ سال
	کارگر	۴۰/۲		حداقل و حداکثر	۲۱ تا ۷۱ سال
	بازنشسته	۲/۹		میانگین	۷/۵۴ سال
	آزاد	۱۰/۱		حداقل و حداکثر	۱ تا ۱۹ سال تحصیل
نوع مالکیت مسکن	بیکار	۲۳/۵	درآمد ماهانه	میانگین	۴۶۰ هزار تومان
	کشاورز	۱۰/۱		حداقل و حداکثر	۰ تا ۱/۲ میلیون
	محصل	۷/۷		میانگین	۳/۹۸ نفر
پدری رهنی/استیجاری	شخصی	۴۲/۹	بعد خانوار	حداقل و حداکثر	۱ تا ۷ نفر
	پدری	۵۵		میانگین	۳۰/۷ سال
	رهنی/استیجاری	۲/۱		حداقل و حداکثر	۲ تا ۴۷ سال

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳

یافته‌های استنباطی - تحلیلی

تجربی) با آن مقایسه شد. از آنجاکه آزمون t تک‌نمونه‌ای جزو آزمون‌های پارامتریک است، پیش از انجام آزمون باید نرمال بودن توزیع داده‌های مربوطه بررسی شود. خروجی آزمون کولموگروف اسمیرنوف فراهم‌بودن زمینه برای آزمون‌های پارامتریک (f و t) را نشان می‌دهد؛ زیرا آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها برای متغیرهای پایداری محله‌ای معنادار نیست و به عبارتی، داده‌های مربوط به متغیرهای پایداری محله‌ای توزیع نرمال دارند ($\text{sig}=0/100$) و مقدار آماره = $0/953$). در این راستا برای پایداری محله‌ای، ۵ بعد کالبدی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نهادی - سیاسی با ۲۰ معیار از دیدگاه شهروندان محله‌های هدف سنجیده شدند و ارزیابی ابعاد پایداری محله‌ها در جدول (۴) ارائه شد.

- پرسش اول: وضعیت پایداری محله‌های مطالعه‌شده چگونه است؟
- فرضیه اول: محله‌های مطالعه‌شده باتوجه به هسته روستایی و حاشیه‌ای خود در سطح پایداری پایینی قرار دارند.
فرضیه اول در ۵ بعد و ۲۰ معیار مربوطه آزمون و در این راستا، از آزمون t تک‌نمونه‌ای برای بررسی میزان پایداری محله‌ها استفاده شد. در آزمون یادشده، از طیف لیکرت ۹ گزینه‌ای برای سنجش میزان پایداری محله‌ها استفاده شد و رتبه‌های ۱ تا ۹ به پاسخ‌ها اختصاص داده شدند. امتیازهای ۱ و ۹ به ترتیب نشان‌دهنده کمترین و بیشترین میزان پایداری بودند و به این ترتیب عدد ۵، میانگین نظری پاسخ‌ها در نظر گرفته و میانگین پایداری حاصل (میانگین

جدول ۴. آزمون t تک‌نمونه‌ای برای سنجش پایداری محله‌ای

پایداری محله‌ها	سیاسی - نهادی	زیست‌محیطی	اقتصادی	اجتماعی - فرهنگی	کالبدی	معیارها/ متغیرها	آمار توصیفی
۳/۷۴	۲/۷۶	۳/۹۷	۳/۳۵	۴/۶۹	۳/۹۱	میانگین	
۰/۷۰	۰/۸۳	۱/۱۲	۱/۲۳	۰/۸۸	۰/۸۵	انحراف معیار	
-۱/۲۵	-۲/۲۳	-۱/۰۲	-۱/۶۴	-۰/۳۰	-۱/۰۸	اختلاف میانگین	
-۳۴/۷	-۲۵/۱	-۱۷/۷	-۲۵/۹	-۶/۷۱	-۲۴/۷	مقدار t	
۳۷۷	۳۷۷	۳۷۷	۳۷۷	۳۷۷	۳۷۷	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	معناداری دودامنه‌ای	
-۱/۳۳	-۲/۳۱	-۱/۱۴	-۱/۷۶	-۰/۳۹	-۱/۱۷	کران پایین	فاصله اطمینان ۰/۹۵
-۱/۱۸	-۲/۱۴	-۰/۹۱۴	-۱/۵۱	-۰/۲۷۱	-۰/۹۹	کران بالا	

آمار تجربی
ارزش آزمون = ۵

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳

میانگین ۳/۷۴ که مجموعی از پنج بعد یادشده است، از نظر شهروندان پذیرفتنی نیست و ناپایدار است.

- پرسش دوم: آیا ویژگی‌های شخصی افراد در ارزیابی پایداری محله‌ای تأثیرگذار است؟

- فرضیه دوم: ویژگی‌های شخصی افراد در ارزیابی پایداری محله‌ای تأثیرگذار است.

باتوجه به متأثر بودن ارزیابی پایداری محله‌ای از عوامل فردی، اجتماعی - اقتصادی و جمعیت‌شناختی، بررسی تأثیر ویژگی‌های شخصی و خانوار بر ارزیابی پایداری محله‌ای یکی از اهداف پژوهش حاضر است. در این راستا، تحلیل واریانس یک‌طرفه تفاوت معناداری ویژگی‌های شخصی، اجتماعی - اقتصادی و جمعیت‌شناختی پاسخگویان درباره ارزیابی پایداری محله‌ای را مشخص می‌کند. زمانی از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده می‌شود که بیش از دو طبقه برای مقایسه وجود داشته باشد.

آزمون واریانس یا ANOVA یا f جزو آزمون‌های پارامتریک است و باید متغیرهای آن به‌طور نرمال توزیع

نتایج پژوهش درباره پایداری محله‌ای نشان می‌دهند بیشترین میزان میانگین (۵/۴۶) به بعد اجتماعی - فرهنگی و کمترین میزان میانگین (۲/۶۸) به بعد سیاسی تعلق دارد. باتوجه به میانگین ارزش هریک از ابعاد پژوهش که عددی کمتر از میانگین نظری (میانگین نظری=۵) را نشان می‌دهند، پایداری محله‌ای در محله‌های مطالعه‌شده وضعیت خوبی ندارد و شهروندان در این زمینه ناراضی هستند. آزمون t در سطح معناداری ۹۵ درصد مطالب یادشده را تأیید می‌کند، یعنی بین میانگین نظری (۵) و میانگین‌های حاصل یا میانگین تجربی (۳/۷۴) تفاوت معناداری وجود دارد؛ زیرا اختلاف میانگین نسبتاً زیادی وجود دارد، مقدار آماره t حاصل بیشتر از مقدار آماره t استاندارد است (بیشتر از ۱/۹۶ چه مثبت و چه منفی)، مقدار sig یا معناداری حاصل برای آزمون t تک‌نمونه‌ای کمتر از ۰/۰۵ است، فاصله بین کران بالا و کران پایین شامل صفر نمی‌شود و صفر بین این دو کران قرار نمی‌گیرد. درکل، بعد پایداری محله‌ای با

بررسی شده (محلها) واریانس مساوی دارند، زیرا سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است ($\text{sig}=0/064$)، مقدار آماره لون=۶/۹۶۴، درجه آزادی درون گروهی=۳۷۳ و درجه آزادی بین گروهی=۴). باتوجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها و مساوی بودن واریانس گروه‌ها، زمینه برای آزمون واریانس یا f (مقایسه میانگین پایداری محلها) فراهم است و برای آگاهی از وجود داشتن یا نداشتن تأثیر متغیرهای فردی ارزیابی پایداری محلها از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. نتایج آماری این آزمون در جدول (۵) ارائه شده است.

شده باشند. برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از چند روش استفاده می‌شود که مهم‌ترین آنها، آزمون کولموگروف اسمیرنوف است. باتوجه به نتایج آزمون مربوطه در جدول (۴)، زمینه برای آزمون واریانس از نظر نرمال بودن توزیع داده‌ها فراهم است. برای استفاده از برخی روش‌های آماری نظیر آزمون t با دو نمونه مستقل و آزمون f با سه نمونه مستقل و بیشتر لازم است به آزمون برابری واریانس‌ها پرداخته شود و برای این منظور از آزمون لون (Levene's Test) استفاده می‌شود. باتوجه به خروجی آزمون یادشده، گروه‌های

جدول ۵. تحلیل واریانس تفاوت متغیرهای ویژگی‌های فردی درباره پایداری محلها

متغیرها	جمع مجذورات	میانگین مجذورات		F	معناداری
		بین گروهی	درون گروهی		
سطح سواد	۲۲۷/۲۶۲	۲۴/۲۵۲	۰/۶۰۹	۹/۹۵۱	۰/۰۰۰
پیشینه سکونت	۲۴۳/۳۷۵	۸/۱۳۸	۰/۶۵۱	۴/۱۶۹	۰/۰۱۳
درآمد	۲۴۸/۸۸۴	۴/۳۲۶	۰/۶۶۴	۱/۹۸۱	۰/۰۰۴
سن	۲۴۰/۶۴۱	۱۰/۸۷۲	۰/۶۴۵	۴/۲۱۳	۰/۰۰۰
بعد خانوار	۲۴۱/۰۹۵	۱۰/۴۱۸	۰/۶۴۶	۴/۰۲۹	۰/۰۰۴
مالکیت مسکن	۲۵۱/۴۴۱	۰/۰۷۲	۰/۶۷۱	۰/۰۵۴	۰/۵۴۷
شغل	۲۴۵/۴۳۵	۶/۰۷۸	۰/۶۵۶	۳/۰۸۷	۰/۵۷

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان می‌دهند سطح سواد، پیشینه سکونت، بعد خانوار و سن به‌طور معناداری بر میزان ارزیابی پایداری محلها تأثیر می‌گذارند. به عبارتی، بین ویژگی‌های فردی پاسخگویان و ارزیابی آنها از پایداری محلها تفاوت معناداری از نظر آماری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. باتوجه به معنادار بودن آزمون f لازم است آزمون‌های شفه (Scheffe) و L.S.D برای مقایسه ویژگی‌های فردی پاسخگویان و ارزیابی آنها از پایداری محلها انجام شوند.

نتایج آزمون‌های Scheffe و L.S.D نشان می‌دهند در زمینه بعد خانوار (میانگین ارزیابی خانوار دو نفری=۴/۲۶، میانگین ارزیابی خانوار سه نفری=۳/۴۷، میانگین ارزیابی خانوار چهار نفری=۳/۶۱ و میانگین ارزیابی خانوار بیش از چهار نفر=۲/۱۹)، تفاوت ارزیابی پایداری بین خانوار دو نفری (میانگین ۴/۲۶) و خانوار بیش از چهار نفر (میانگین ۲/۱۶) است. در زمینه نقش سواد افراد در ارزیابی پایداری محله (طبقه کم سواد یا سطح ابتدایی با میانگین ارزیابی=۴/۶۳، سطح سواد سیکل با میانگین ارزیابی=۳/۷۳، سطح سواد دیپلم

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان می‌دهند سطح سواد، پیشینه سکونت، بعد خانوار و سن به‌طور معناداری بر میزان ارزیابی پایداری محلها تأثیر می‌گذارند. به عبارتی، بین ویژگی‌های فردی پاسخگویان و ارزیابی آنها از پایداری محلها تفاوت معناداری از نظر آماری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. باتوجه به معنادار بودن آزمون f لازم است آزمون‌های شفه (Scheffe) و L.S.D برای مقایسه ویژگی‌های فردی پاسخگویان و ارزیابی آنها از پایداری محلها انجام شوند.

نمونه پژوهش در ارزیابی پایداری محله‌ای، بین دو گروه سنی افراد ۳۰ تا ۴۵ سال (میانگین=۵/۰۶) و افراد کمتر از ۳۰ سال (میانگین=۲/۹۳) تفاوت نظر وجود دارد و میانگین نظر گروه سنی ۴۵ سال به بالا برابر ۳/۹۱ بود. به عبارتی، افراد با میانگین سنی بیشتر، محله را پایدار ارزیابی کردند و در سطح اطمینان ۹۵ درصد تفاوت معناداری با دیگر گروه‌های سنی داشتند. با توجه به اینکه متغیرهای جنسیت (زنان و مردان) و تأهل (مجرد و متأهل) از دو گروه تشکیل شده بودند، وارد آزمون واریانس نشدند و از آزمون t مستقل برای آنها استفاده شد (جدول ۶).

با میانگین ارزیابی=۳/۶۵ و سطح سواد دانشگاهی با میانگین ارزیابی=۳/۲۱، تفاوت ارزیابی بین دو گروه کم‌سوادها با میانگین ۴/۶۳ و سواد در سطح دانشگاهی با میانگین ۳/۲۱ است. در زمینه پیشینه سکونت افراد نمونه پژوهش در محله‌های هدف، بین گروه افراد دارای پیشینه سکونت بیش از ۱۵ سال (میانگین=۴/۹۵) و گروه افراد دارای پیشینه سکونت کمتر از ۲ سال (میانگین=۲/۸۷) تفاوت نظر وجود دارد (میانگین ارزیابی پایداری برای افراد دارای پیشینه سکونت ۲ تا ۵ سال و افراد دارای پیشینه سکونت ۵ تا ۱۰ سال به ترتیب ۳/۷۶ و ۳/۸۴ بود). در زمینه نقش سن افراد

جدول ۶. سنجش تفاوت میانگین مقوله‌ها در متغیرهای جنسیت و تأهل با استفاده از آزمون T مستقل

متغیر	مقوله	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگین	مقدار آماره T	معناداری
جنسیت	مرد	۳۴۸	۳/۷۰	۰/۵۷۷	۰/۰۵۱	-۳/۸۸	۰/۰۰۰
	زن	۳۰	۴/۲۱	۱/۴۹۱			
تأهل	مجرد	۱۲۳	۳/۸۸	۰/۸۷۱	۰/۰۷	۱/۸۶	۰/۰۹۱
	متأهل	۲۵۵	۳/۸۱	۰/۷۹۴			

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳

به بررسی آثار مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته می‌پردازد. گفتنی است در بیشتر روش‌های چندمتغیره تنها آثار مستقیم مدنظر هستند. تحلیل مسیر بر مجموعه‌ای از تحلیل رگرسیون چندگانه و بر فرض ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته استوار است. برای بررسی رابطه بین متغیرها، ابتدا پژوهشگر نمودار آن را رسم می‌کند و در این نمودار، روابط علی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تنظیم و در آن روابط و آثار مستقیم و غیرمستقیم متغیرها مشخص می‌شوند. در طراحی چنین نمودار یا الگویی باید نظم علی و تقدم و تأخر متغیرهای مستقل در نظر گرفته شود و روابط بین

مطابق جدول (۶)، آزمون نشان می‌دهد در متغیر جنسیت، اختلاف میانگین معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد بین میانگین نظرهای دو گروه مردان و زنان در ارزیابی پایداری محله وجود دارد (sig کمتر از ۰/۰۵) و زن‌ها نسبت به مردها، محله را پایدارتر ارزیابی کردند. در متغیر تأهل، اختلاف میانگین معناداری بین نظرهای مجردها و متأهل‌ها وجود ندارد. پرسش سوم: آثار ویژگی‌های فردی بر ارزیابی پایداری محله‌ای چگونه است؟

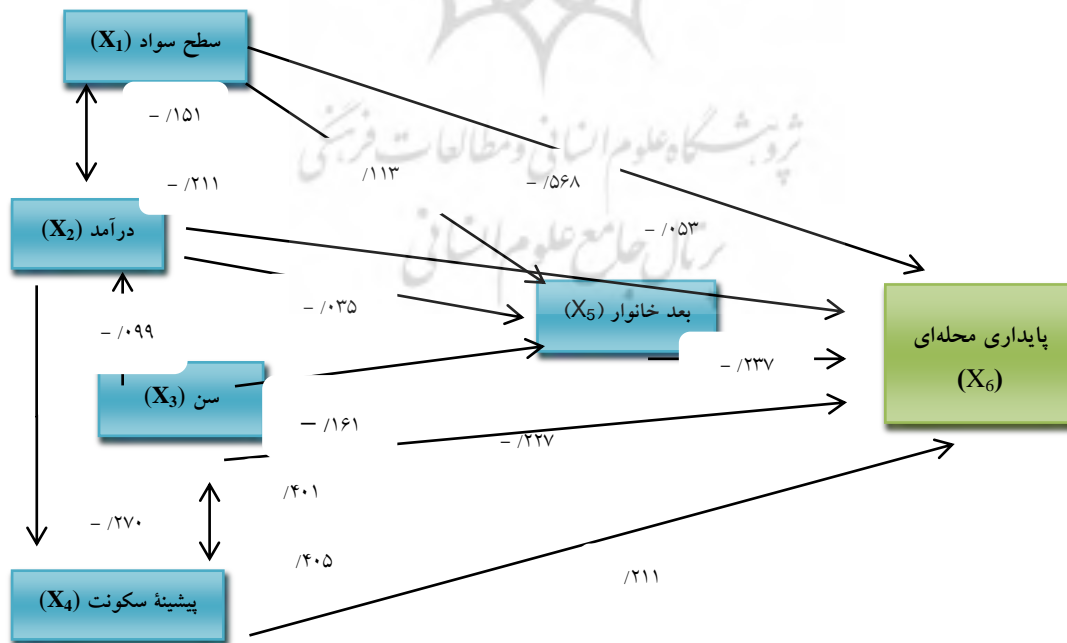
برای بررسی آثار ویژگی‌های فردی بر ارزیابی پایداری محله‌ای از الگوی تحلیل مسیر استفاده شد. تحلیل مسیر از جمله روش‌های چندمتغیره‌ای است که

درآمد و پیشینه سکونت انجام شد. در این زمینه، آزمون رگرسیون چندگانه در شش مرحله اجرا شد: در مرحله اول، آثار مستقیم یا به عبارتی آثار ۵ متغیر یادشده (متغیرهای مستقل) بر ارزیابی پایداری محله‌ای (متغیر وابسته) مدنظر قرار گرفتند؛ از مرحله دوم سنجش آثار غیرمستقیم آغاز می‌شود و در مرحله دوم، بعد خانوار متغیر وابسته و سن، سطح سواد و درآمد متغیرهای مستقل بودند؛ در مرحله سوم، سواد متغیر وابسته و سن و درآمد متغیرهای مستقل بودند؛ در مرحله چهارم، درآمد متغیر وابسته و سن و سطح سواد متغیرهای مستقل بودند؛ در مرحله پنجم، پیشینه سکونت متغیر وابسته و سن و درآمد متغیرهای مستقل بودند؛ در مرحله ششم که مرحله آخر بود، سن متغیر وابسته و پیشینه سکونت متغیر مستقل بود. به این طریق میزان آلفای هر یک از متغیرها بر متغیرهای مربوطه سنجیده شد (شکل ۳).

متغیرها بر اساس استنباط و خلاقیت پژوهشگر تدوین شوند. در طراحی این الگو باید متغیرهای تأثیرگذار مقدم (مستقل) در سمت چپ و متغیرهای تأثیرگذار متأخر در سمت راست الگو قرار گیرند و در نهایت، به متغیر وابسته یا تأثیرپذیر در انتهای سمت راست نمودار ختم شوند (کلانتری، ۱۳۸۹: ۲۲۶).

برای بررسی آثار ویژگی‌های فردی بر ارزیابی پایداری محله‌ای با استفاده از الگوی تحلیل مسیر، ابتدا از تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA) برای بررسی معنادار بودن رگرسیون (قطعیت وجود رابطه خطی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل) استفاده شد. نتایج نشان دادند معناداری آزمون واریانس (sig) برابر ۰/۰۰۱ و رابطه خطی بین متغیرهای مستقل از یک سو و متغیر وابسته از سوی دیگر وجود دارد.

باتوجه به معنادار بودن آزمون واریانس، تحلیل مسیر برای ۵ متغیر کمی سن، بعد خانوار، سطح سواد،

شکل ۳. الگوی تحلیل مسیر برای بررسی آثار ویژگی‌های فردی در ارزیابی پایداری محله‌ای

جدول ۷. محاسبه آثار مستقیم و غیرمستقیم ویژگی‌های فردی در ارزیابی پایداری محله‌ای

مقیاس	مقیاس	مسیر اثرگذاری	میزان اثر (ضریب بتا)	اثر
سطح سواد	غیر مستقیم	- سواد به پایداری محله‌ای (سواد در پایداری محله‌ای مؤثر است)	-۰/۵۶۸	
		- سواد به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(۰/۱۱۳) \times (-۰/۲۳۷) = -۰/۰۲۷$	
		- سواد به درآمد به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۰۵۳) = ۰/۰۱۱$	
		- سواد به درآمد به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۰۳۵) \times (-۰/۲۳۷) = -۰/۰۰۱۷$	
		- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۲۱۱) = ۰/۰۱۲$	
		- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به سن به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۴۰۱) \times (-۰/۲۲۷) = -۰/۰۰۵۲$	
		- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به سن به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۲۱۱) \times (-۰/۱۶۱) \times (-۰/۲۳۷) = ۰/۰۰۰۴$	
		- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به درآمد به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۲۱۱) \times (-۰/۰۹۹) \times (-۰/۰۵۳) = ۰/۰۰۰۰۶$	
		- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به سن به درآمد به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۲۱۱) \times (-۰/۰۹۹) \times (-۰/۰۳۵) \times (۰/۲۳۷) = -۰/۰۰۹۸$	
		- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به سن به درآمد به سواد به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۲۱۱) \times (-۰/۰۹۹) \times (-۰/۱۵۱) \times (۰/۵۶۸) = -۰/۰۰۲$	
- سواد به درآمد به پیشینه سکونت به سن به درآمد به سواد به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(-۰/۲۱۱) \times (-۰/۲۷۰) \times (۰/۲۱۱) \times (-۰/۰۹۹) \times (-۰/۱۵۱) \times (۰/۳۱۱) \times (-۰/۲۳۷) = -۰/۱۳۲$			
- مجموع آثار غیر مستقیم	-۰/۲۵۴			
پیشینه سکونت	غیر مستقیم	- پیشینه سکونت به پایداری محله‌ای	۰/۲۱۱	
		- پیشینه سکونت به سن به پایداری محله‌ای	$(۰/۴۰۱) \times (-۰/۲۲۷) = -۰/۰۹۱$	
		- پیشینه سکونت به سن به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(۰/۴۰۱) \times (۰/۱۶۱) \times (-۰/۲۳۷) = -۰/۰۱۵$	
		- پیشینه سکونت به سن به درآمد به پایداری محله‌ای	$(۰/۴۰۱) \times (-۰/۰۹۹) \times (-۰/۰۵۳) = ۰/۰۰۲۱$	
		- پیشینه سکونت به سن به درآمد به بعد خانوار به پایداری محله‌ای	$(۰/۴۰۱) \times (-۰/۰۹۹) \times (-۰/۰۳۵) \times (-۰/۲۳۷) = -۰/۰۰۰۳$	
- مجموع آثار غیر مستقیم	-۰/۱۰۴۲			
درآمد	مستقیم	- درآمد به پایداری محله‌ای	-۰/۰۵۳	۰/۰۱۷۲

آثار	میزان اثر (ضریب بتا)	مسیر اثرگذاری	تبدیل	تبدیل
	$(-0/035) \times (-0/237) = 0/0082$ $(-0/151) \times (-0/568) = 0/058$ $(-1/151) \times (1/113) \times (-237) = 0/0040$ 0/0702	- درآمد به بعد خانوار به پایداری محله‌ای - درآمد به سواد به پایداری محله‌ای - درآمد به سواد به بعدخانوار به پایداری محله‌ای - مجموع آثار غیرمستقیم	سود	سود
	-0/227	- سن به پایداری محله‌ای	سود	سود
-0/3578	$(-0/227) \times (0/161) = -0/036$ $(0/405) \times (-0/211) = -0/085$ $(-0/227) \times (-0/053) = 0/012$ $(-0/227) \times (-0/035) \times (-0/237) = -0/001$ $(-0/227) \times (-0/151) \times (-0/568) = -0/020$ -1/308	- سن به بعد خانوار به پایداری محله‌ای - سن به پیشینه سکونت به پایداری محله‌ای - سن به درآمد به پایداری محله‌ای - سن به درآمد به بعدخانوار به پایداری محله‌ای - سن به درآمد به سواد به پایداری محله‌ای - مجموع آثار غیرمستقیم	سود	سود
-0/237	-0/237	- بعد خانوار به پایداری محله‌ای	سود	سود

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳ توجه: واژه «به» معادل «جهت یا فلش» است.

تغییرپذیری یا واریانس کلی در متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد ۳۸/۲ درصد در خروجی رگرسیون بود؛ به این معنا که متغیرهای مستقل (سن، درآمد، سواد، بعد خانوار و پیشینه سکونت) ۳۸/۲ درصد تغییرات متغیر وابسته (ارزیابی سطح پایداری محله‌ای) را بیان کرده‌اند. در بیشتر مواقع، پژوهشگر نمی‌تواند تمام عوامل تأثیرگذار بر متغیر وابسته را شناسایی کند؛ بنابراین، متغیرهای تحلیل مسیر همواره بخشی از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند و آنچه به شکل اثر یا عوامل ناشناخته در تحلیل مسیر باقی می‌ماند با حرف e نشان داده می‌شود که به کمیت خطا معروف است. مقدار e، میزان واریانس متغیری را بیان می‌کند که متغیرهای

مطابق جدول (۷)، متغیر سطح سواد تأثیرگذارترین عامل (مهم‌ترین عامل از ویژگی‌های فردی) در ارزیابی پایداری محله‌ای است؛ به گونه‌ای که ضریب اثرگذاری (بتا) عامل سواد بر پایداری محله‌ای در حالت مستقیم برابر ۵۶/۸- و غیرمستقیم برابر ۲۵/۴- و در کل برابر ۸۲/۲- است. عوامل بعدی به ترتیب اثرگذاری کلی (مستقیم و غیرمستقیم) به این شرح هستند: متغیر سن (۳۵/۷۸-)، بعد خانوار (۲۳/۷-)، پیشینه سکونت (۱۰/۶۸) و درآمد (۱/۷۲).

در رگرسیون چندگانه که برای متغیر وابسته (سطح پایداری محله‌ای) و متغیرهای مستقل (درآمد، سطح سواد، سن، بعد خانوار و پیشینه سکونت در محله) انجام شد، ضریب تعیین یا R square (R^2) که نسبت

ارائه شده در جدول (۱)، متغیرهای مستقل یا پیش‌بینی‌کننده در نظر گرفته شدند (برای اندازه‌گیری میزان پایداری محله، پرسش کلی میزان پایداری محله در انتهای پرسش‌نامه در نظر گرفته شد. در این پرسش از پاسخگویان خواسته شد میزان پایداری کلی محله خود را با در نظر گرفتن تمام معیارهای پایداری محله‌ای مطرح شده در پرسش‌نامه اظهار کنند؛ به عبارتی، متغیر وابسته که میزان پایداری محله‌ای است، متغیری منطقی است و حاصل ۲۰ متغیر مستقل پژوهش نیست. این متغیر منطقی برای تحلیل رگرسیون طراحی شده است و افراد نمونه پژوهش پس از ارزیابی معیارهای مختلف پایداری محله‌ای و درک معیارهای مربوطه، ارزیابی کلی را انجام دادند). خلاصه‌ای از نمای کلی الگو در جدول (۸) ارائه شده است.

جدول ۸. خلاصه‌ای از نمای کلی الگوی رگرسیون چندگانه

رگرسیون	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	سطح خطای معیار تعیین
مدل ایتر	۰/۸۸۴	۰/۷۸۲	۰/۷۷۰	۰/۴۵۲۸۶

منبع: یافته‌های مستخرج از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳

مطابق جدول (۸)، همبستگی بین متغیرها ۸۸/۴ درصد است و ضریب تعیین نشان می‌دهد معیارهای مستقل (۲۰ معیار پایداری یاد شده در جدول (۱) ۷۸/۲ درصد تغییرات متغیر وابسته (پایداری محله‌ای) را تبیین می‌کنند و ۲۱/۸ درصد به معیارها یا متغیرهای دیگر مربوط هستند. تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA) برای بررسی وجود رابطه خطی بین متغیر وابسته و

مستقل قبلی الگو قادر به تبیین آن نبوده‌اند؛ از این رو، ۶۱/۸ درصد واریانس متغیر وابسته تبیین نشده در الگوی علی حاصل به سایر متغیرهای مربوطه مربوط است.

- پرسش چهارم: کدام معیارهای پایداری بیشترین تأثیر را بر پایداری محله‌ها دارند؟

برای بررسی این پرسش از آزمون رگرسیون چندگانه استفاده می‌شود. در تحلیل رگرسیون با متغیر مستقل (متغیر پیشگو) و متغیر وابسته (متغیر پاسخ) سروکار داریم. در کل، هدف بحث رگرسیون دستیابی به اینست که تغییر در متغیرهای پیشگو چگونه بر مقادیر متغیر پاسخ تأثیر می‌گذارد؟ (نصیری، ۱۳۸۷: ۹۷). برای تعیین معیارهای مؤثر در پایداری محله‌ای، از تحلیل رگرسیون چندگانه (الگوی Enter) استفاده شد. میزان پایداری محله، متغیر وابسته و ۲۰ معیار

مطابق جدول (۸)، همبستگی بین متغیرها ۸۸/۴ درصد است و ضریب تعیین نشان می‌دهد معیارهای مستقل (۲۰ معیار پایداری یاد شده در جدول (۱) ۷۸/۲ درصد تغییرات متغیر وابسته (پایداری محله‌ای) را تبیین می‌کنند و ۲۱/۸ درصد به معیارها یا متغیرهای دیگر مربوط هستند.

تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA) برای بررسی وجود رابطه خطی بین متغیر وابسته و

جدول ۹. معیارهای وارد شده به رابطه رگرسیون برای تبیین پایداری محله‌ای

معیار	ضریب B	ارزش Beta	رتبه اثرگذاری معیارها	آماره T	سطح معناداری
Constant (ثابت)	-۲/۱۹۷	-	-	-۳/۳۹۸	۰/۰۰۱
پویایی و سازگاری	۰/۱۵۶	۰/۲۱۸	۱۶	۰/۶۳۸	۰/۵۲۴
خوانایی	۰/۹۱۴	۰/۲۷۲	۱۴	۲/۱۷۹	۰/۰۳۰
تنوع	-۰/۵۸۵	-۰/۶۲۳	۷	۱/۰۰۷	۰/۳۱۴
دسترسی و خدمات	۰/۰۴۶	۰/۵۴۸	۸	۱/۰۹۸	۰/۲۷۳
هویت	-۰/۵۲۰	۰/۶۳۸	۶	-۳/۹۲۶	۰/۰۰۰
امنیت و سلامت	-۰/۸۸۲	۰/۲۵۶	۱۵	-۱/۷۴۴	۰/۰۸۲
سرزندگی	۰/۳۹۳	۰/۵۱۵	۹	۱/۳۶۴	۰/۱۶۸
تعلق خاطر مکانی	-۰/۳۶۳	۰/۷۰۰	۴	-۲/۵۱۱	۰/۰۱۲
سرمایه اجتماعی	-۰/۳۰۰	۰/۳۶۷	۱۱	-۰/۵۹۱	۰/۵۵۵
مشارکت	۱/۱۴۰	-۰/۷۰۸	۳	۱/۸۵۸	۰/۰۶۴
اشتغال	۱/۵۰۱	۰/۸۹۳	۱	۱/۹۸۱	۰/۰۴۸
ارزش ملک	۰/۳۶۸	۰/۸۰۰	۲	۰/۹۵۲	۰/۳۴۱
نظام فعالیت‌ها	-۱/۷۵۵	-۰/۶۹۶	۵	-۱/۷۰۸	۰/۰۸۸
صرفه‌جویی‌ها	۰/۰۴۶	۰/۰۷۴	۱۹	۰/۷۱۴	۰/۴۷۶
نظافت و پسماند	-۰/۴۸۹	-۰/۳۲۸	۱۳	-۰/۸۰۳	۰/۴۲۳
آلودگی‌ها	-۰/۴۸۸	-۰/۰۵۲	۲۰	-۲/۳۳۷	۰/۰۲۰
ظرفیت تحمل‌پذیر	-۰/۰۶۹	-۰/۱۱۵	۱۸	-۳/۷۴۸	۰/۰۰۰
فضای سبز	۰/۱۲۲	۰/۱۳۱	۱۷	۰/۴۳۹	۰/۶۶۱
اداری - سیاسی	۰/۴۰۱	۰/۳۳۲	۱۲	۳/۲۱۰	۰/۰۰۱
حکمرانی خوب	۰/۹۰۲	۰/۵۰۸	۱۰	۱/۵۸۶	۰/۱۱۴

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳ R Square= .782 R= .884 sig= .000 F= 64.096

در زمینه اهمیت و نقش متغیرهای مستقل در پیشگویی رابطه رگرسیون باید از مقادیر Beta استفاده کرد و زیاده‌بودن مقدار Beta، اهمیت نسبی و نقش متغیر مستقل در پیشگویی متغیر وابسته را نشان می‌دهد؛ بنابراین از جدول (۹) استنباط می‌شود معیارهای اشتغال، ارزش ملک، مشارکت و تعلق خاطر مکانی سهم به مراتب بیشتری در پیشگویی متغیر وابسته نسبت به سایر متغیرها دارند (معیارهای اقتصادی و اجتماعی مهم‌ترین هستند)؛ به طوری که یک واحد تغییر در انحراف معیار اشتغال باعث

۸۹/۳ درصد تغییر در انحراف معیار متغیر وابسته (پایداری محله‌ای) می‌شود و این در حالیست که یک واحد تغییر در انحراف معیار آلودگی‌ها باعث ۵/۲ درصد تغییر در انحراف معیار متغیر وابسته می‌شود.

- پرسش پنجم: رتبه‌بندی محله‌های مطالعه‌شده از نظر پایداری چگونه است؟

برای رتبه‌بندی محله‌ها با توجه به مستقل بودن آنها، از آزمون کروسکال والیس استفاده می‌شود که معادل تحلیل واریانس یک‌طرفه در آزمون‌های پارامتریک

مشاهده‌ها استوار است. محله‌های مطالعه‌شده در پژوهش با استفاده از آزمون کروسکال والیس از نظر پایداری محله‌ای در ابعاد مربوطه رتبه‌بندی شدند (جدول ۱۰).

است. این آزمون، مقادیر را به شکل صعودی یا نزولی رتبه‌بندی و از رتبه داده‌ها به جای خود آنها استفاده می‌کند؛ به طوری که تفاوت بین گروه‌ها (محله‌ها) را مشخص می‌کند و بر مجموع رتبه‌های

جدول ۱۰. رتبه‌بندی محله‌های مطالعه‌شده بر اساس پایداری محله‌ای با استفاده از آزمون کروسکال والیس

ملا یوسف	ملا باشی	گل مغان	کلخوران	نیار	محله	بعد
۲	۴	۳	۵	۱	رتبه	کالبدی
۱۹۲/۹	۱۵۳/۵	۱۷۹/۹	۱۵۲/۶	۲۲۱/۶	امتیاز	
۲	۴	۳	۵	۱	رتبه	اجتماعی - فرهنگی
۲۰۳/۹	۱۵۴/۳	۱۵۶/۵	۱۴۸/۹	۲۳۳/۶	امتیاز	
۲	۴	۳	۵	۱	رتبه	اقتصادی
۲۱۱/۱	۱۴۴/۳	۱۸۶/۵	۱۴۲/۷	۲۱۳/۹	امتیاز	
۳	۴	۲	۵	۱	رتبه	زیست محیطی
۱۷۸/۹	۱۲۹/۸	۲۱۰/۹	۱۰۳/۵	۲۸۲/۳	امتیاز	
۳	۴	۲	۵	۱	رتبه	نهادی - سیاسی
۱۸۸/۹	۱۳۶/۸	۲۰۱/۶	۱۲۵/۶	۲۲۴/۹	امتیاز	
۲	۴	۳	۵	۱	رتبه	مجموع پایداری
۲۰۲/۳	۱۲۳/۷	۱۹۷/۹	۱۱۸/۰۴	۲۲۷/۲	امتیاز	

منبع: یافته‌های برگرفته از پرسش‌نامه، ۱۳۹۳

از نظر پایداری محله‌ای به خود اختصاص دادند. رتبه‌بندی یادشده را آزمون خی دو با درجه آزادی ۴ و مقدار کای اسکوئر بیش از ۲۳ در سطح معناداری ۹۵ درصد تأیید می‌کند.

نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر، توجه به مشکلات و معضلات محله‌ها و برنامه‌ریزی برای بهبود فضای کالبدی و اجتماعی آنها در صدر برنامه‌ریزی‌های کلان‌شهرها قرار گرفته است. از آنجاکه بافت محله‌ای شهرها بر اثر دخالت عوامل گوناگون دچار ازهم‌گسیختگی شده است، برنامه‌ریزی‌هایی از نوع توسعه محله‌ای پایدار

نتایج آزمون کروسکال والیس درباره رتبه‌بندی پایداری محله‌های هدف پژوهش نشان می‌دهند در ابعاد کالبدی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست محیطی و نهادی - سیاسی، محله نیار در رتبه اول، محله‌های ملا یوسف و گل مغان در رتبه‌های دوم و سوم (این دو محله در رتبه‌های سوم و دوم در نوسان هستند)، محله ملا باشی در رتبه چهارم و محله کلخوران در رتبه آخر هستند. در نهایت، مجموعی از پنج بعد پایداری محله‌ای در پژوهش حاضر گرفته و مشاهده شد محله نیار همچنان رتبه اول، محله ملا یوسف رتبه دوم، محله گل مغان رتبه سوم، محله ملا باشی رتبه چهارم و محله کلخوران رتبه آخر را

نشان می‌دهد، از چهار محله دیگر برخوردارتر است. محله کلخوران رتبه آخر را به خود اختصاص داد و ناپایدارترین محله شناخته شد. در نتیجه، با وجود ناپایداری محله‌های مدنظر، محله نیار از نظر میزان پایداری نسبت به چهار محله دیگر وضعیت نسبتاً بهتری دارد و محله کلخوران در بدترین شرایط پایداری قرار دارد.

برای پایدارکردن محله‌های هدف باید ۲۰ معیار پژوهش تقویت شوند، یعنی خدمات و زیرساخت‌ها توسعه یابند، دسترسی‌ها آسان و خدمات و مسکن متنوع شوند، محله‌ها از خوانایی و نشانه‌های لازم بهره‌مند شوند، تعاملات بیشتر و کاربری‌ها مختلط شوند، هویت در محله‌ها معنا یابد، محله‌ها امنیت و سلامت لازم را داشته باشند و سرزنده و شاداب شوند، مردم به محله‌های خود تعلق خاطر و نسبت به آن احساس مسئولیت داشته باشند، سرمایه اجتماعی محله‌ها بیشتر شود، مشارکت‌ها افزایش یابند و به کار گرفته شوند، اشتغال‌زایی در سطح محله‌ها انجام شود، املاک از ارزش افزوده مناسب بهره‌مند شوند، در استفاده از انرژی‌ها صرفه‌جویی شود، سطح نظافت محله‌ها بالاتر رود، آلودگی‌ها کاهش یابند، ظرفیت و تراکم محله تحمل‌پذیرتر شود، فضای سبز متناسب با سرانه‌ها و استانداردها تأمین شود، در نهادها و اداره‌ها شفافیت‌سازی شود و مدیریت محلی‌تر و کارآمدتر شود. تقویت این موارد برای محله‌هایی حیاتی است که مانند محله‌های یادشده در پژوهش حاضر ضعیف دارند. درکل، باید به نیازهای اجتماعی محله‌ها توجه شود و از پتانسیل‌های موجود انسانی برای درگیرکردن آنان در حل مشکلات محله‌ها از طریق تحکیم پیوند میان ساکنان بهره برده شود. از آنجاکه برنامه‌ریزی بدون

می‌کوشند بخشی از این آسیب را با احیای هویت محله‌ای ترمیم و بازسازی کنند. برنامه‌ریزی در مقیاس محله از جمله راهکارهایی است که در این بحث بر آن تأکید می‌شود و با بررسی آرا و نظرهای ساکنان انجام می‌شود. هدف مطالعه حاضر، ارزیابی پایداری محله‌ای از دیدگاه ساکنان محله‌های دارای هسته روستایی در شهر اردبیل است تا بر اساس دیدگاه آنها، مسائل و مشکلات این محله‌ها در قالب نظریه توسعه محله‌ای پایدار بررسی و تحلیل شود.

در این زمینه، نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان دادند محله‌هایی که با ۲۰ معیار اصلی در ۵ بعد مختلف سنجش شدند، در سطح پایینی قرار دارند. در زمینه ویژگی‌های فردی مؤثر در پایداری از آزمون واریانس استفاده شد و به ترتیب سطح سواد، سن، بعد خانوار، پیشینه سکونت و درآمد تأثیرگذار بودند؛ به‌شکلی که افراد کم‌سواد، با بعد خانوار کم، پیشینه سکونت بیشتر در محله، سن بیشتر و جنسیت زن، پایداری محله‌های خود را نسبت به گروه‌های مقابل بهتر ارزیابی کردند. در میان ابعاد و معیارهای تأثیرگذار، معیارهای مربوط به ابعاد اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی بیشترین تأثیر را در پایداری محله‌ای داشتند، معیارهای کالبدی و سیاسی تأثیر چندانی نداشتند و معیارهای زیست‌محیطی کمترین تأثیر را بر پایداری محله‌ای داشتند. نتایج یادشده از رگرسیون چندگانه نیز حاصل شدند. در پژوهش حاضر، پنج محله با هسته روستایی در بافت حاشیه‌ای شهر که به‌تازگی جزو محله‌های شهری محسوب می‌شوند، از نظر معیارهای توسعه پایدار محله‌ای بررسی شدند. در این میان، محله نیار بالاترین رتبه را به خود اختصاص داد و اگرچه همچنان ناپایداری

شکیبایی، فاطمه و مینا روشن، (۱۳۸۹). ارزیابی پایداری محلات مسکونی شهر در دو بافت جدید و قدیم (نمونه موردی: شهر قزوین)، نخستین همایش توسعه شهری پایدار در ایران، تهران.

عزیزی، محمدمهدی، (۱۳۸۵). محله مسکونی پایدار، (مطالعه موردی: نارمک)، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۷، صص ۳۵-۴۶.

عبداللهی، علی اصغر و شهره رختابناک، (۱۳۹۳). ارزیابی عوامل مؤثر بر پایداری توسعه محله در فرایند برنامه‌ریزی شهری (نمونه موردی: محله سنگ سیاه شیراز)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۱۲۲-۱۰۳.

فهیمی‌زاده، حسین، (۱۳۸۰). تهیه طرح‌های اجتماعی، فضایی، روشی در بازسازی پایدار محلات شهری، سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران، دفتر مطالعات و پژوهش‌های راهبردی.

کاظمیان، غلامرضا؛ مشکینی، ابوالفضل؛ شادی بیگلری، (۱۳۹۰). ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه دو شهرداری منطقه ۴ تهران (محله‌های مجیدیه، شمس‌آباد و کلاذ)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد ۱۸، شماره ۲۱، صص ۲۸-۷.

کلاتری، خلیل، (۱۳۸۹). پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی، انتشارات فرهنگ صبا، تهران.

مفیدی شمیرانی، سیدمجید، (۱۳۸۷). انرژی و پایداری شهری، مجموعه مقالات توسعه شهری پایدار، تدوین دکتر بهناز امین‌زاده، دانشگاه تهران.

توجه به نیازهای کالبدی و اجتماعی اجتماعات محلی موجب صرف هزینه‌های گزاف مالی می‌شود، شورایاری‌ها مردمی‌ترین نهادهایی هستند که موضوع مشارکت اجتماعی را در پایین‌ترین سطوح نظام مدیریت شهری تحقق می‌بخشند. این نهادهای مردمی و موضوع‌هایی که در بخش‌های خاصی از فعالیت‌های شهر تأثیر می‌گذارند، امکان مشارکت شهروندان را تسهیل و امکان سازمان‌دهی خدمات شهری متنوع با دگرگونی‌های محلی و تمایلات شهروندان را فراهم می‌کنند. همچنین امکان اعمال نظر شهروندان در اداره امور شهر موجب می‌شود مراحل سیاست‌گذاری اداره امور شهر با نظر جمعی انجام شود و راه حل‌هایی نیز پذیرش بیشتری در سطح محله‌ها داشته باشد. باتوجه به مطالب یادشده، ایجاد شورایاری‌های محله‌ای مؤثرترین اقدام برای توسعه پایدار محله‌هاست.

گفتنی است به دلیل محدودیت مکانی در بحث مکان‌های تجمع مردم، «مساجد» تنها و مهم‌ترین مکان عینی تجمع مردم و شهروندان در جوامع شهری ایرانی است. مسجد مکانی عمومی و مهم‌ترین مکان در محله و محل تجمع شورایاری‌ها و مردم و اظهار نظر شهروندان در زمینه مسائل و معضلات خود و جامعه است. همچنین مسجد، مکان هم‌فکری و تعاون شهروندان و ... و در حال حاضر، بهترین مکان برای جمع‌آوری و اتحاد مردم در راستای توسعه محله‌ها و شهرها هستند.

منابع

ساسان‌پور، فرزانه، (۱۳۹۰). مبانی پایداری کلان‌شهرها با تأکید بر کلان‌شهر تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.

- Flint, J. (2009), Neigh borhoods and community, International encyclopedia of human geography, 354-359.
- Gregory, D., Jonston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (2001), The dictionary of human geography, Black well, New York.
- Knox, P. and Stevenpich, P. (2000), Urbansocial Geography, fourth edition, Publication of Data, England.
- Power, A. (2004), Sustainable communities and sustainable development, Sustainable Development Commission, London.
- Raco, M. (2007), Building sustainable communities, Spatial policy-place imaginations and labor mobility in post-war Britain, Policy Press, Bristol.
- Rafieian, H. (2008), People's perception of the participatory process of development in Jolfa Mahalla, Humanities, 1-15
- Webster, D. (2002), on the edge: Shaping the future of peri- urban East-Asia, Asia/Pacific Research Center (A/PARC), Stanford, www. APRAC. Stanford. Edu, accessed in 2005/11/15.
- Willis, M. (2006), Sustainability: The I ssue of our age and a concern for local government, public Management, No. 88, 8-12.
- مهندسان مشاور پارس آریان راود، (۱۳۹۲). طرح توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی اردبیل، شهرداری اردبیل.
- موسوی، یعقوب، (۱۳۸۷). بازسازی محله‌های شهری در چارچوب برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی محله‌ای، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ویژه‌نامه شهر و محله، دوره دوم، شماره ۲، صص ۹۹-۱۲۳.
- نصیری، رسول، (۱۳۸۷). آموزش گام‌به‌گام SPSS، انتشارات نشر گستر، تهران.
- Carter, C. (2010), Sustainable communities in the UK, published in sustainable communities, Ed. Woodrow W. Clark II, Springer, USA.
- Condon, P. (2010), Seven rules for sustainable communities, Island Press, Washington.
- Cullingworth, B. and Caves, R.W. (2003), Planing in the USA: issues and processes, Routledge, New York & London.
- Flanagan, W.C. (1993), Contemporary urban society, Cambridge University Press, England.